

PRACOWNIA KONSERWACJI DZIEŁ SZTUKI
Joanna Borek-Firlejczyk, ul. Reta 25, 43-190 Mikołów, tel.: 505829566

PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

dla

METALOWEGO KRZYŻA Z 1880 ROKU

usytuowanego na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Zamarskach,
ulica Cieszyńska 88.

Autor:
mgr Joanna Borek-Firlejczyk
dyplomowany konserwator dzieł sztuki

Mikołów, sierpień 2024 rok.

Dzieło konserwatorskie i dokumentacja konserwatorska chronione są prawem autorskim, wprowadzanie do obrotu lub wykorzystanie w jakiegokolwiek formie bez zgody autora jest zabronione.

1. DANE INFORMACYJNE

- Inwestor: Parafia Ewangelicko-Augsburska, plac Kościelny 6, 43-400 Cieszyn;
- Zleceniodawca: Parafia Ewangelicko-Augsburska, plac Kościelny 6, 43-400 Cieszyn,
- Właściciel obiektu: Parafia Ewangelicko-Augsburska, plac Kościelny 6, 43-400 Cieszyn.
- Lokalizacja: gmina Hażlach, Zamarski, ul. Cieszyńska 88, cmentarz ewangelicki (gminna ewidencja zabytków);

2. PODSTAWA OPRACOWANIA

Niniejsze opracowanie wykonano na zamówienie Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie na potrzeby renowacji zabytkowego krzyża cmentarnego w ramach zadania „Rewitalizacja cmentarza ewangelickiego w Zamarskach” dofinansowanego (wstępna promesa) z drugiej edycji Rządowego Programu Odbudowy Zabytków w ramach Rządowego Programu Polski Ład.

3. OPIS INWENTARYZACYJNY OBIEKTU

- miejscowość: Zamarski, woj. Śląskie;
- miejsce przechowywania: ul. Cieszyńska 88;
- rodzaj i tytuł obiektu: krzyż cmentarny z Męką Pańską;
- pochodzenie obiektu: lokalne;
- fundator: Jan Wiecheć;
- czas powstania: rok 1880;
- materiał i technika: żeliwo, odlewy, malowane i złożone, podstawa: granit;
- wymiary ogólne obiektu:, krzyż: wys. ok. 253 cm, szer. ramion: 78 cm,
Figura Chrystusa: wys. 101 cm, szer. 63 cm,
podstawa: szer. 63 cm, gł. 49 cm, wys. 25 cm;
- kształt obiektu: stojący prostokąt;
- inskrypcje: „INRI”, „1880”;
- opis obiektu: metalowy krzyż cmentarny wykonany w 1880 roku składa się z pięciu podstawowych części: dwustopniowej, granitowej podstawy, wysokiego, pomalowanego na kolor czarny krzyża z ramionami zakończonymi trójliściami, figury Chrystusa Ukrzyżowanego pokrytej farbą w kolorze złotym, czarnej tabliczki ze złożoną inskrypcją INRI oraz eliptycznej plakiety również w kolorze czarnym otoczonej malowanym na złoto wieńcem z liści laurowych, na środku plakiety widoczna namalowana złotą farbą data 1880. Oryginalne elementy pomnika wykonano w formie odlewów z żeliwa. Poszczególne elementy łączone są w przeważającej części współczesnymi śrubami i nakrętkami. Całość krzyża została wzmocniona zastrzałem ze stalowego pręta podpierającym go w tylnej części. Ogólna degradacja powierzchni obiektu charakteryzuje się osłabieniem wyrazistości detali oraz jego pierwotnej faktury. Nawarstwienia w postaci mikroflory i zabrudzeń pokrywają w różnym stopniu wszystkie elementy pomnika. Uszkodzona powierzchnia metalu i farby odstaje w formie luźnych łusek.

4. HISTORIA OBIEKTU

Zabytkowy, żeliwny krzyż ufundował i wykonał murarz Jan Wiecheć dla upamiętnienia założenia cmentarza ewangelicko-augsburskiego w Zamarskach. Krzyż ulokowano w pobliżu wejścia na cmentarz, obok budynku kościoła, licem zwróconym w stronę drogi. Cmentarz ewangelicko-augsburski, zlokalizowany w Zamarskach przy dzisiejszej ul. Cieszyńskiej założono w 1880 roku na parceli ofiarowanej przez Pawła Kozła. Jako pierwszy na nowym cmentarzu pochowany został fundator krzyża Jan Wiecheć.

Wieś Zamarski położona jest w gminie Hażlach. Od północy graniczy z Hażlachem, od wschodu z Gumnami i Kostkowicami w gminie Dębowiec, zaś od południa i zachodu z cieszyńskimi dzielnicami Kalembice, Pastwiska, Bobrek i Krasna.

W latach 1883 – 1892 ogromnym wysiłkiem własnym, parafianie wybudowali skromną „marownię”, która była kilkakrotnie przebudowywana i rozbudowywana, aż do kształtu i rozmiarów obecnego kościoła filialnego św. ap. Piotra i Pawła należącego do Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Cieszynie.

Na cmentarzu zachowały się do dnia dzisiejszego liczne nagrobki pochodzące z przełomu XIX i XX wieku oraz z pierwszej połowy XX wieku, będące cennym świadectwem ewangelickiej przeszłości i współczesności Zamarsk. Krzyż wraz z cmentarzem wpisany jest do gminnej ewidencji zabytków gminy Hażlach.

5. OPIS WARUNKÓW PRZECHOWYWANIA OBIEKTU

Krzyż cmentarny znajduje się na swoim historycznym miejscu usytuowania, w sąsiedztwie pasa drogowego przy ul. Cieszyńskiej, na otwartym terenie cmentarza ewangelickiego w Zamarskach. Poziom cmentarza obniżony jest w stosunku do drogi o ok. 90 cm. Krzyż narażony jest na nieustanne oddziaływanie warunków atmosferycznych i drogowych zanieczyszczeń.

Widok cmentarza i kościoła św. ap Piotra i Pawła od strony ul. Cieszyńskiej.

Mapka sytuacyjna

6. STAN ZACHOWANIA

Na podstawie przeprowadzonego rozpoznania stwierdzono, iż granitowy postument obiektu jest elementem wtórnym i znajduje się w stosunkowo dobrym stanie technicznym. Zauważyć można jedynie niewielkie wykruszenia szlifowanej powierzchni kamienia, brak jest pęknięć i większych uszkodzeń formy. Widoczne zabrudzenia mają charakter głównie biologiczny oraz powierzchniowych nawarstwień.

Żeliwny krzyż znajduje się natomiast w złym stanie technicznym. Wskazują na to liczne ślady korozji, zarówno korpusu krzyża, figury Chrystusa, jak również plakiety poniżej figury.

Widoczne są wżery na powierzchni metalu oraz ubytki krawędzi metalowych elementów.

Naprawy i konserwacji wymagają także wszystkie śruby mocujące. Krzyż wykazuje oznaki niefachowych działań konserwacyjnych dokonywanych w przeszłości, które przyczyniły się do pogorszenia stanu zachowania zabytku oraz zmieniły jego estetykę. Naturalne odkrywki wskazują, że pierwotnie żeliwna figura Chrystusa, litery INRI oraz wieniec laurowy i data na plakiecie pokryte były złotem kładzionym w technice na mikstion, krzyż pomalowany był na kolor czarny a tło tabliczki ponad figurą Chrystusa oraz tło plakiety poniżej, na kolor biały.

Na zły stan techniczny obiektu miało wpływ kilka czynników, naturalne procesy utleniania metalu pogłębione zostały przez niekorzystny wpływ warunków atmosferycznych (zmiany wilgotności i temperatury) oraz kolejne próby „renowatorskie” w postaci nawarstwień przemalowań. Naniesione powłoki utworzyły skorupę, która uniemożliwiała swobodne oddawanie nadmiaru wilgoci utrzymując metal w stanie ciągłego zawilgocenia. W takich warunkach postępujący proces tworzenia się korozji doprowadził do uszkodzenia powierzchni metalu, powstania ubytków formy i odspojen farby.

7. PROPONOWANE POSTĘPOWANIE KONSERWATORSKIE

A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Po przeprowadzeniu wizji lokalnej stwierdzono, iż metalowy krzyż cmentarny usytuowany na cmentarzu ewangelickim w Zamarskach, znajduje się w złym stanie technicznym i wymaga podjęcia działań konserwatorskich o charakterze technicznym i estetycznym. Niezbędne jest przeprowadzenie zabiegów mających na celu usunięcie przyczyn destrukcji metalu, zabezpieczenie go przed dalszym niszczeniem oraz wykonanie uzupełnień ubytków formy. Zakłada się usunięcie wtórnych nawarstwień i przywrócenie pomnika do stanu zbliżonego do pierwotnego. W tym celu należy wykonać zabiegi techniczne i estetyczne.

Do zabiegów technicznych należą min.: usunięcie przemalowań, korozji, przebarwień i mikroflory. W zależności od rodzaju nawarstwień i rodzaju czyszczonego materiału zaleca się wybór odpowiedniej metody czyszczenia na podstawie przeprowadzonych prób.

Zabiegi konserwatorskie o charakterze estetycznym mają na celu przywrócenie historycznej kolorystyki pomnika oraz uzupełnienie ubytków formy poszczególnych elementów krzyża.

Efektom planowanych działań będzie poprawa stanu technicznego zabytkowego krzyża, zabezpieczenie go przed dalszą degradacją i podniesienie walorów estetycznych historycznego, zabytkowego cmentarza ewangelicko-augsburskiego w Zamarskach.

B. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu zachowania obiektu przed konserwacją.
2. Demontaż zastrzału, figury Chrystusa, plakiety i tabliczki z inskrypcją.
3. Oczyszczenie elementów metalowych z nawarstwień i produktów korozji metodą strumieniową. Dobór ścierniwa nastąpi na podstawie prób.
4. Oczyszczenie granitowej podstawy z nawarstwień biologicznych i przebarwień preparatem STONE firmy Kärcher lub innym o podobnych parametrach. Środek spłukać wodą pod ciśnieniem.
5. Wżery na powierzchni metalu oraz ubytki na krawędziach uzupełnić dwuskładnikową szpachlówką epoksydową do metalu.
6. Po związaniu uzupełnienia wyszlifować.
7. Elementy historycznie złożone: figura Chrystusa, inskrypcja INRI, data 1880 i wieniec laurowy zabezpieczyć antykorozyjnym podkładem epoksydowym.
8. Wykonać złączenia w technice na mikstion z zachowaniem kroju liter i cyfr. Złoto zabezpieczyć werniksem Zaponlack lub Paraloidem.
9. Korpus krzyża zabezpieczyć preparatem firmy Remmers Multi-Farba 3w1 w kolorze czarnym matowym.
10. Tło tabliczki i plakiety zabezpieczyć preparatem firmy Remmers Multi-Farba 3w1 w kolorze białym matowym.
11. Hydrofobizacja podstawy impregnatem do granitu polerowanego, np. SG-1 CTS Chemistry.
12. Montaż całości krzyża i poszczególnych elementów na pierwotnym miejscu usytuowania.
13. Zabezpieczenie antykorozyjne elementów montażowych z maksymalnym zachowaniem elementów dotychczas użytych, scalenie kolorystyczne z korpusem krzyża.

8. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Autor zdjęć:

Joanna Borek-Firlejczyk

METALOWY KRZYŻ CMENTARNY, UL. CIESZYŃSKA 88, ZAMARSKI.

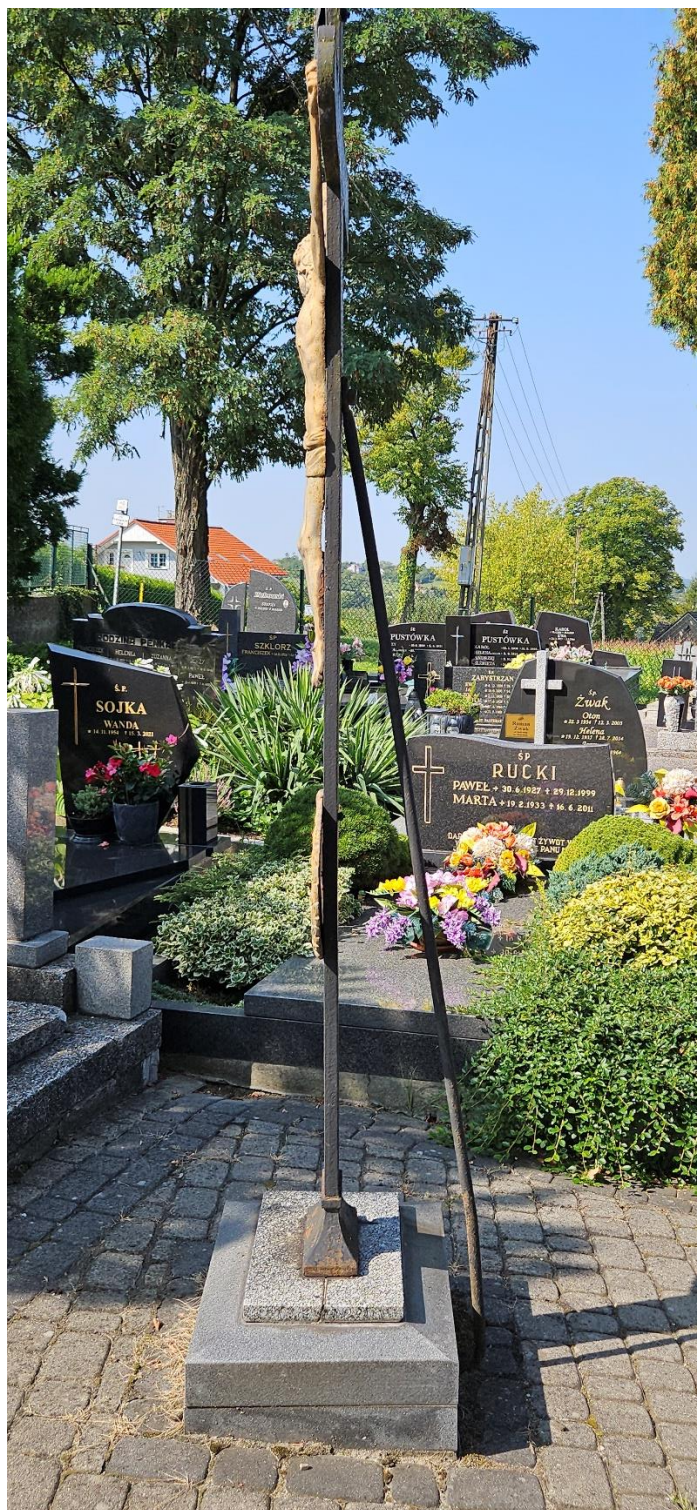
Stan obiektu przed konserwacją. Widok na wprost.

METALOWY KRZYŻ CMENTARNY, UL. CIESZYŃSKA 88, ZAMARSKI.

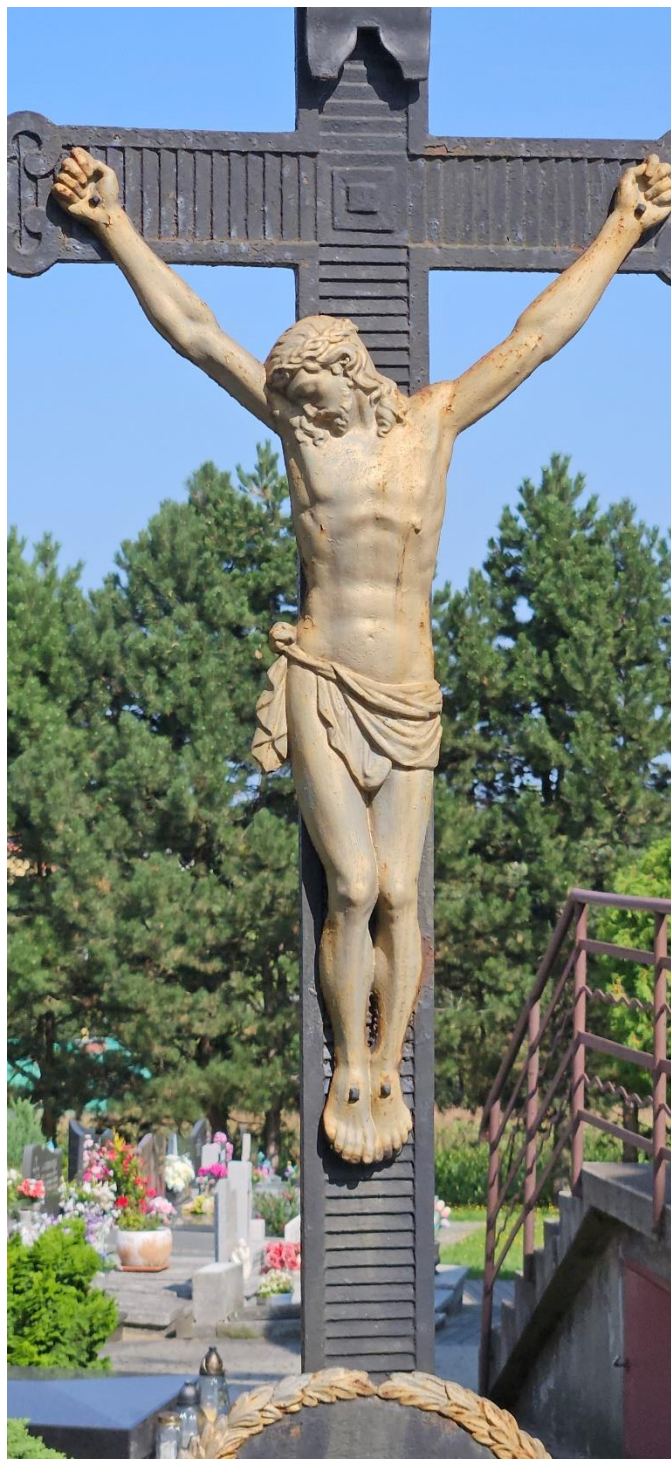
Stan obiektu przed konserwacją. Widok tyłu w ujęciu ¾.

METALOWY KRZYŻ CMENTARNY, UL. CIESZYŃSKA 88, ZAMARSKI.

Stan obiektu przed konserwacją. Widok z boku.

METALOWY KRZYŻ CMENTARNY, UL. CIESZYŃSKA 88, ZAMARSKI.

Żeliwna figura Chrystusa Ukrzyżowanego. Widok na wprost, stan przed konserwacją.

METALOWY KRZYŻ CMENTARNY, UL. CIESZYŃSKA 88, ZAMARSKI.

Figura Chrystusa Ukrzyżowanego, fragmenty przedstawienia. Widoczna naturalna odkrywka z oryginalnym złoceniem powierzchni. Stan przed konserwacją.

METALOWY KRZYŻ CMENTARNY, UL. CIESZYŃSKA 88, ZAMARSKI.

Figura Chrystusa Ukrzyżowanego, fragment przedstawienia. Widoczna korozja dolnych partii odlewu i uszkodzenie krawędzi. Stan przed konserwacją.

METALOWY KRZYŻ CMENTARNY, UL. CIESZYŃSKA 88, ZAMARSKI.

Plakieta z datą fundacji krzyża i powstania cmentarza. Widok na wprost. Stan przed konserwacją.

Tył krzyża, montaż plakiety i zastrzału. Stan przed konserwacją.

METALOWY KRZYŻ CMENTARNY, UL. CIESZYŃSKA 88, ZAMARSKI.

Stopa krzyża, widoczna korozja metalu, ubytki farby i powstałe wżery na powierzchni. Stan obiektu przed konserwacją.

METALOWY KRZYŻ CMENTARNY, UL. CIESZYŃSKA 88, ZAMARSKI.

Ozdobne, profilowane lico krzyża, widok tabliczki z inskrypcją INRI.

Granitowa podstawa krzyża. Widok na wprost.